

2006

VLIEGEND HERT IN DE OMGEVING MANDER, TWENTE

JOHN T. SMIT

Vliegend hert in de omgeving Mander, Twente

2006

- Tekst John T. Smit
- Productie Stichting European Invertebrate Survey - Nederland
Postbus 9517, 2300 RA Leiden
Tel. 071-5687670, e-mail: eis@naturalis.nl
- Rapportnummer EIS2006-05
- Opdrachtgever Expertisecentrum LNV
- Relatienummer LNV 150433
- Verplichtingnummer LNV 3011511
- Contactpersoon Ir. J.J. Bakker
- Foto voorpagina Een typisch beeld uit Mander; een aantal exemplaren van het vliegend hert bij elkaar op een boomstam drinkend van het uitvloeiende sap. Foto Gerard Schurink.

INHOUDSOPGAVE

1. Inhoudsopgave.....	3
2. Samenvatting	4
3. Dankwoord.....	5
4. Inleiding	6
5. Methoden.....	7
5.1. Publiciteit.....	7
5.2. Controle waarnemingen	7
6. Resultaten	8
6.1. Waarnemingen	8
6.2. Controle waarnemingen	8
7. Discussie	10
7.1. Verspreiding	10
7.2. Uitbreiding.....	11
7.3. Voortplantingspopulaties	13
8. Aanbevelingen.....	14
9. Aanbevelingen.....	15
10. Literatuur	16
11. Bijlage 1.....	17

SAMENVATTING

In 2006 heeft EIS-Nederland in opdracht van het Expertise centrum van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit een onderzoek uitgevoerd naar de verspreiding van het vliegend hert in de omgeving Mander, Twente. Dit betrof een inhaalslag verspreidingsonderzoek in het kader van het Amendement van der Ham.

De voorgenomen doelen daarbij waren:

- Een zo'n goed mogelijk beeld krijgen van de huidige verspreiding van het vliegend hert in de omgeving van Mander.
- Een beter inzicht krijgen in de vermeende uitbreiding van het verspreidingsgebied van de afgelopen jaren.
- Een beter inzicht krijgen in de spreiding van eventuele voortplantingspopulaties binnen het verspreidingsgebied.

Veel media aandacht in de vorm van gepubliceerde oproepjes, verspreide posters en twee radio-interviews hebben er voor gezorgd dat er dit jaar 44 betrouwbare waarnemingen zijn binnengekomen uit de omgeving Mander. Dit is ruim 22% van het totaal aantal waarnemingen uit 2006. Dit is een erg groot aandeel voor een gebied van die geringe grootte.

Naast losse waarnemingen van volwassen individuen zijn er ook twee waarnemingen van larven binnengekomen, wat zonder twijfel duidt op de aanwezigheid van een voortplantingspopulatie. Daarnaast zijn er enkele waarnemingen binnengekomen van een plek over een langere tijdsreeks, wat aangeeft dat ook op deze plekken vermoedelijk een voortplantingspopulatie aanwezig is. In totaal zijn er nu 10 kilometerhokken binnen dit verspreidingsgebied waaruit voortplantingspopulaties bekend zijn.

Naast deze betrouwbare waarnemingen en voortplantingspopulaties zijn er ook enkele oncontroleerbare waarnemingen binnengekomen die aandacht verdienen. Twee omdat ze gedaan zijn in Nijverdal, aan de rand van de Holterberg waar respectievelijk in 1988 en 2002 een betrouwbare waarneming is gedaan van het vliegend hert. En in Vriezeveen zijn drie afzonderlijke waarnemingen binnengekomen, waarvan geen duidelijk bewijs geleverd kon worden, maar waar gezien de concentratie mogelijk toch sprake is van een populatie.

DANKWOORD

De volgende personen worden hartelijk bedankt voor hun bijdrage aan het vliegend hert project in de omgeving Mander. Bert van Geel, Paul Hendriks, Ewoud van der Ploeg en Mark Zekhuis voor een enerverende velddag op zoek naar voortplantingsplekken en controle van enkele broedstoven. Mark Zekhuis wordt bedankt voor de informatie en aanvullende adresgegevens voor de verspreiding van de posters. Gerard Schurink wordt bedankt voor het ter beschikking stellen van de foto op de voorkant van het rapport.

Natuurlijk worden alle waarnemers bedankt voor het doorgeven van hun waarnemingen.

INLEIDING

In 2006 is er in opdracht van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit een inhaalslag uitgevoerd naar de verspreiding van het vliegend hert in de omgeving van Mander, Overijssel. Dit is één van de vier resterende kernverspreidingsgebieden (Smit 2004).

In 2002 is de verspreiding in de omgeving van Mander nauwkeurig in kaart gebracht (Pater & Zekhuis 2002). Het huidige onderzoek is bedoeld ter actualisatie van dit verspreidingsbeeld.

De voorgenomen doelen hierbij waren:

- Een zo'n goed mogelijk beeld krijgen van de huidige verspreiding van het vliegend hert in de omgeving van Mander.
- Een beter inzicht krijgen in de vermeende uitbreiding van het verspreidingsgebied van de afgelopen jaren.
- Een beter inzicht krijgen in de spreiding van eventuele voortplantingspopulaties binnen het verspreidingsgebied.

METHODEN

Voor de inhaalslag zijn de volgende activiteiten uitgevoerd:

- Het schrijven oproepjes voor verschillende media.
- Het verspreiden van posters.
- Het geven van een interviews voor de radio.

PUBLICITEIT

Om zo veel mogelijk waarnemingen binnen te krijgen is er een oproepje verspreid onder verschillende regionale media waarin gevraagd werd om waarnemingen door te geven. Ook zijn er posters verstuurd naar verschillende bezoekerscentra, campings en bungalowparken, om de plaatselijke recreanten te bereiken. Tevens zijn er een interviews gegeven op de radio, op 19 juni 2006 voor RTV Oost en op 18 augustus 2006 voor Vara's Vroege Vogels, uitgezonden op 27 augustus.

In totaal zijn de volgende aantallen verspreid:

- 61 oproepjes voor regionale media.
- 64 posters voor bezoekerscentra, campings en bungalowparken.

Dit heeft er voor gezorgd dat er veel aandacht in de media is geweest voor het vliegend hert. Zo hebben verschillende waarnemers gerefereerd aan een stukje in een plaatselijke krantje of aan een van de radio-interviews. Ook heeft de publicatie van het artikel over het vliegend hert in het Rijk van Nijmegen (Smit & Krekels 2006a) in het tijdschrift de Levende Natuur gezorgd voor de nodige aandacht. Evenals de publicatie van het Actieplan vliegend hert in Limburg (Smit & Krekels 2006b).

CONTROLE WAARNEMINGEN

Iedere waarnemer heeft een reactie gehad. Bij twijfel aan de waarneming is gevraagd om een foto of een beschrijving indien geen foto voorhanden was. Waarnemingen buiten het bekende areaal zijn extra kritisch beschouwd. Een deel van de waarnemingen is niet geaccepteerd vanwege het ontbreken van voldoende bewijs.

RESULTATEN

WAARNEMINGEN

In totaal zijn er dit jaar 252 waarnemingen binnengekomen, waarvan er 194 daadwerkelijk betrekking hebben op het vliegend hert. De overige waarnemingen betroffen of andere soorten of onduidelijk en oncontroleerbare waarnemingen. Er zijn 44 betrouwbare waarnemingen afkomstig uit de omgeving van Mander, zie bijlage 1. Dit is ruim 22% van het totaal aantal binnengekomen waarnemingen wat erg veel is gezien de geringe oppervlakte van het gebied ten opzicht van de overige verspreidingsgebieden in Nederland. Van deze waarnemingen zijn er 30 afkomstig uit 2006, twee uit 2005 en een serie van 12 waarnemingen van één locatie van 1996 tot heden.

CONTROLE WAARNEMINGEN

Door de controle van de waarnemingen zijn er 58 niet geaccepteerd. Een deel hiervan betrof een andere soort, wat aan de hand van de foto of beschrijving bepaald kon worden (zie plaat 1). Een deel betrof waarnemingen waarbij geen of onvoldoende bewijs aangevoerd kon worden om met zekerheid te zeggen dat het om een vliegend hert ging. Enkele van deze waarnemingen verdienen extra aandacht omdat ze gezien historische waarnemingen of door hun clustering mogelijk duiden op een aanwezige populatie. Ze zijn echter niet geaccepteerd als betrouwbare waarnemingen wegens het ontbreken van een foto of een eenduidige beschrijving.

In totaal zijn er waarnemingen van zes andere keversoorten doorgegeven als vliegend hert:

Bladsprietkevers

Mestkever (*Geotrupes spec.*)

Neushoornkever (*Oryctes nasicornis*)

Boktorren

Lederbok (*Prionus coriarius*)

Vliegende herten

Klein vliegend hert (*Dorcus parallellopius*)

Waterkevers

Gewone geelgerande waterkever (*Dytiscus circumflexus*)

Spinnende waterkever (*Hydrophilus piceus*)

Plaat 1. Enkele foto's van waarnemingen die zijn binnengekomen in 2006. Van linksboven naar rechtsonder gaat het vervolgens om: 1. Mannetje neushoornkever (foto Henk van Woerden); 2. Vrouwtje lederboktor (foto Sandra Omlo); 3. Mestkever (foto Anniek Ruiter); 4. Spinnende waterkever (foto Brigitte Visser); 5. Klein vliegend hert (foto Maarten Welzen); 6. Larven neushoornkever (foto Toon van de Wiel).

DISCUSSIE

VERSPREIDING

De waarnemingen die dit seizoen zijn binnengekomen verduidelijken het verspreidingsbeeld in de omgeving van Mander (Pater & Zekhuis 2002, Smit 2004). Dit beeld is niet veel veranderd ten opzicht van het beeld dat verkregen is tijdens het onderzoek in 2002 (fig. 1 & 2). Wat opvalt is dat uit enkele kilometerhokken in het zuidoosten van het verspreidingsgebied recent geen waarnemingen meer ontvangen zijn, dit is waarschijnlijk te wijten aan de veel grotere inspanning die in 2002 is geleverd om waarnemingen binnen te krijgen (fig. 1). In dit licht is het des te opvallender dat er sindsdien wel een verdichting van het verspreidingsgebied is waar te nemen in het zuidwesten (fig. 1). Dit lijkt op een daadwerkelijke uitbreiding in dit gebied sinds 2002, juist omdat er minder moeite is gedaan om waarnemingen binnen te krijgen.

Figuur 1. Detailkaart met de verspreiding van het vliegend hert in de provincie Overijssel weergegeven in kilometerhokken, met een scheiding van voor 2002 (open vierkantjes) en van na 2002 (zwarte stippen).

Figuur 2. Verspreiding van het vliegend hert in de provincie Overijssel weergegeven in 5x5 kilometerhokken, met een scheiding van voor 2002 (open vierkantjes) en van na 2002 (zwarte stippen).

UITBREIDING

Naast de waarnemingen uit dit bekende verspreidingsgebied zijn er afgelopen seizoen ook enkele waarnemingen binnengekomen van buiten dit gebied. Geen enkele van deze waarnemingen kon gecontroleerd worden, wegens het ontbreken van een foto of een afdoende beschrijving. Ook navraag bij de betreffende waarnemers kon geen duidelijkheid verschaffen. Enkele hiervan, zoals uit Diepenheim en Losser, zijn dusdanig ver van de bekend en historische populaties verwijderd dat het onwaarschijnlijk is dat het hier daadwerkelijk om vliegende herten gaat. Er zijn echter twee gebieden die in het oog lopen (fig. 3).

Allereerst zijn er drie afzonderlijke waarnemingen binnengekomen uit het dorpje Vriezeveen. Opvallend hierbij was dat er bij geen van de waarnemingen was aangegeven of het een mannetje

of een vrouwtje betrof. Bij waarnemingen van mannetjes worden veelal de opvallende kaken vermeldt waardoor het beoordelen van de waarneming makkelijker wordt. In dit geval is dat moeilijk in te schatten. Toch wil ik het vermelden aangezien het om drie afzonderlijke waarnemingen gaat, waardoor het eventueel mogelijk is dat er hier toch een populatie aanwezig is. Iets soortgelijks geldt voor een waarneming die is binnengekomen uit Nijverdal. Dit ligt aan de rand van de Holterberg waar in 1988 een geïsoleerde waarneming is gedaan (Huijbregts 2002), evenals in 2002 (Pater & Zekhuis 2002), van de beide oude waarnemingen zijn geen exacte coördinaten bekend. Dit jaar is er een waarneming van een mannetje binnengekomen uit mei 2003, navraag bij de waarnemer had tot gevolg dat deze de waarneming zelf in twijfel trok. Daarnaast is er een waarneming binnengekomen van een mannetje uit Nijverdal, waargenomen op 11 juni 2006. Navraag bij deze waarnemer leverde geen alternatieve determinatie op. Dus mogelijk is ook hier een (zeer kleine?) populatie aanwezig. Voor beide gebieden geldt dat het een spectaculaire uitbreiding zou zijn van het bekende verspreidingsgebied van het vliegend hert in Nederland. Het verdient daarom ook aanbeveling hier in de toekomst extra aandacht aan te besteden en met deze waarnemers zelf proberen te achterhalen waar de eventuele voortplantingsplekken aanwezig zijn.

Figuur 3. Verspreiding van het vliegend hert in de provincie Overijssel weergegeven in kilometerhokken, waarbij naast de gecontroleerde betrouwbare waarnemingen (open vierkantje) ook de enkele onduidelijke en oncontroleerbare waarnemingen (zwarte ruitjes) zijn opgenomen, waarvan het mogelijk is dat er zicht een populatie bevindt.

VOORTPLANTINGSPOPULATIES

Naast de verschillende losse waarnemingen van volwassen individuen zijn er ook twee waarnemingen binnengekomen van larven. Dit duidt dus zonder twijfel op de aanwezigheid van een voortplantingspopulatie. Een van deze waarnemingen is afkomstig uit een poging om de effectiviteit van de aanwezige broedstoven te achterhalen. Het is niet gelukt larven te vinden in de onderzochte broedstoven, wel zijn er larven en volwassen individuen in hun poppenwieg gevonden rond een boom in een van de houtwallen (fig. 4 & 5).

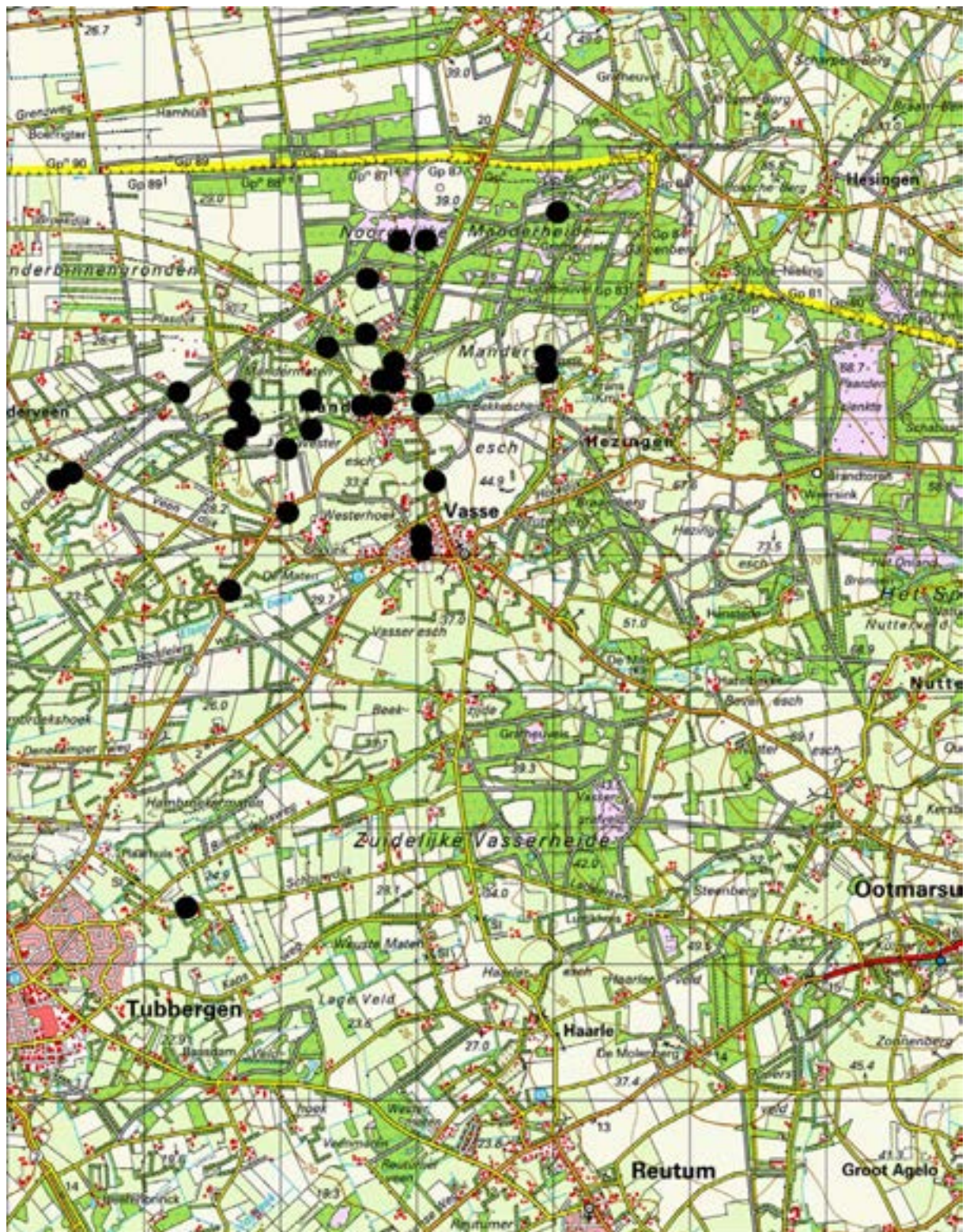
Naast deze waarnemingen van larven zijn er ook enkele waarnemingen binnengekomen van een plek over een langere tijdsreeks, iets wat ook duidt op de aanwezigheid van een voortplantingspopulatie. In totaal zijn er nu 10 kilometerhokken waaruit voortplantingspopulaties bekend zijn (fig. 6), dit is beduidend meer dan uit het onderzoek in 2002 naar voren kwam (Huijbregts 2002, Pater & Zekhuis 2002).

Figuur 4. Vrouwtje van het vliegend hert in haar poppenwieg. Een coconachtige structuur waar het dier in overwinterd (foto John Smit).

Figuur 5. Larve van het vliegend hert, gevonden bij een stronk van een eik op 50 cm diepte (foto John Smit).

Figuur 6. Verspreiding van het vliegend hert in de omgeving Mander, alleen de waarnemingen van na 2002 zijn weergegeven.

AANBEVELINGEN

De toegenomen aandacht voor het vliegend hert in de media en bij de verschillende terreinbeheerders heeft er voor gezorgd dat het aantal waarnemingen de laatste jaren sterk is gestegen waarmee het verspreidingsbeeld redelijk compleet begint te worden. Toch zijn er nog steeds gebieden waaruit af en toe een waarneming binnenkomt, vaak meer dan een incidentele, en waarvan het onduidelijk is of er een populatie aanwezig is. Dit heeft alles te maken met de zeldzaamheid van het dier en de geringe trefkans. Daarom is het van belang om juist in deze gebieden een vinger aan de pols te houden en er energie in te steken om hier duidelijkheid over te krijgen. Het is om die reden aan te bevelen om op korte termijn in deze gebieden, samen met de betreffende waarnemers te proberen te achterhalen of er een populatie aanwezig is in met name Nijverdal / Holterberg en het dorp Vriezeveen. Dit kan met een relatief geringe inspanning van zo'n 15 dagen, waarbij doormiddel van gerichte publiciteit ook de overige omwonenden geattendeerd kunnen worden op het eventuele voorkomen van het vliegend hert en ze daarmee oproepen waarnemingen door te geven.

Verder blijft het van belang de binnengekomen waarnemingen te controleren. Ook dit jaar had ruim 13% van de waarnemingen betrekking op een andere soort dan het vliegend hert.

LITERATUUR

Huijbregts, H. 2002. Het vliegend hert - een bureaustudie. – EIS-Nederland, Leiden.

Pater, R. & M. Zekhuis 2002. Ervaringen met het vliegend hert in Noordoost Twente. Onderzoek naar verspreiding en ecologie vliegend hert doormiddel van interviews. – Landschap Overijssel, Dalfsen.

Smit, J.T. 2004. Inhaalslag verspreidingsonderzoek Vliegend hert. – EIS-Nederland, Leiden.

Smit, J.T. & R.F.M. Krekels 2006a. Vliegend hert in het Rijk van Nijmegen. – De Levende Natuur 107(4): 177-181.

Smit, J.T. & R.F.M. Krekels 2006b. Vliegend hert in Limburg. Actieplan 2006-2010. – EIS-Nederland & Bureau Natuurbalans-Limes Divergens, Leiden – Nijmegen.

BIJLAGE 1

Waarnemingen van het vliegend hert uit de omgeving Mander

Geslacht	Aantal	Vindplaats	Amersx	Amersy	Dag	Maand	Jaar	Waarnemer
Man	1	Mander, Drieschichtsweg	252,6	497,0		06	1996	Louis Lansink
Man	1	Mander, Drieschichtsweg	252,6	497,0		06	1997	Louis Lansink
Man	1	Mander, Drieschichtsweg	252,6	497,0		06	1998	Louis Lansink
Man	1	Mander, Drieschichtsweg	252,6	497,0		06	1999	Louis Lansink
Man	1	Mander, Drieschichtsweg	252,6	497,0		06	2000	Louis Lansink
Man	1	Hezinge, Mander	254,8	495,8			2001	Johan Bekhuis
Man	1	Mander, Drieschichtsweg	252,6	497,0		06	2001	Louis Lansink
Man	1	Mander, Drieschichtsweg	252,6	497,0		06	2002	Louis Lansink
Man	1	Mander, Drieschichtsweg	252,6	497,0		06	2003	Louis Lansink
Man	1	Mander, Drieschichtsweg	252,6	497,0		06	2004	Louis Lansink
Man	1	Manderveen, Plasdijk	250,5	496,6		06	2005	Mw Buitenhuis
Man	1	Mander, Drieschichtsweg	252,6	497,0		06	2005	Louis Lansink
Larve	1	Mander, Drieschichtsweg	252,6	497,0		06	2005	Louis Lansink
Man	1	Mander				09	2005	Johan Bekhuis
Vrouw	5	Mander, Mandermaten	252,2	496,1	08	04	2006	Smit, Hendriks, Geel, Zekhuis e.a.
Larve	1	Mander, Mandermaten	252,2	496,1	08	04	2006	Smit, Hendriks, Geel, Zekhuis e.a.
Man	4†	Mander, Mandermaten	252,2	496,1	08	04	2006	Smit, Hendriks, Geel, Zekhuis e.a.
Man	10	Mander, Mandermaten	252,2	496,1	08	04	2006	Smit, Hendriks, Geel, Zekhuis e.a.
Vrouw	2†	Mander, Mandermaten	252,2	496,1	08	04	2006	Smit, Hendriks, Geel, Zekhuis e.a.
Exm.	1	Mander, Mosbeek	253	496		06	2006	Maria Blankevoort
Man	1	Mander, Uelserweg	252,7	496,1	01	06	2006	Gerard Schurink
Man	1	Vasse, Kottinknamp	253,0	495,1	03	06	2006	Elke Tijkorte
Man	1	Mander, Uelserweg	252,7	496,3	06	06	2006	Carla Telgenkamp-Oude Nijeweeme
Man	1	Mander, Uelserweg	252,7	496,3	13	06	2006	Carla Telgenkamp-Oude Nijeweeme
Vrouw	1	Mander, Broekdijk	252,6	496,6	15	06	2006	Simon Klopper
Exm.	5	Mander, Vleerhoekseweg	251,6	496,0	15	06	2006	Maria Blankevoort
Man	1	Mander, Molen Bels	253,9	496,3	18	06	2006	dhr. Ribbert
Man	1	Mander, Broekdijk	252,6	496,6	18	06	2006	Simon Klopper
Vrouw	1	Mander, Uelserweg	252,7	496,3	20	06	2006	Carla Telgenkamp-Oude Nijeweeme
Man	1	Mander, Broekdijk	252,6	496,6	20	06	2006	Simon Klopper
Man	1	Mander, Drieschichtsweg	252,6	497,0	20	06	2006	Louis Lansink
Man	1	Mander, Broekdijk	252,6	496,6	22	06	2006	Simon Klopper
Man	1	Mander, Uelserweg	252,8	496,3	25	06	2006	Fam. Braakhuis
Man	1	Mander	252	496	25	06	2006	Lieke Vixseboxse
Man	2	Mander, Broekdijk	252,8	496,4	25	06	2006	Fam. Braakhuis
		Scoutinggebouw						
Vrouw	1	Mander	253,0	496,1	26	06	2006	Herman Hazelhorst
Man	1	Tubbergen, Schouwdijk	251,3	492,4	27	06	2006	Kim Haarhuis
Man	2	Mander, Plasdijk	250	496	30	06	2006	
Vrouw	1	Mander, Plasdijk	250	496	30	06	2006	
Man	1	Mander, camping twentepad	251	494		07	2006	T. Boerrigter
Man	1	Mander, Plasdijk	250	496	04	07	2006	Ine Laarhuis
Vrouw	1	Mander, Plasdijk	250	496	04	07	2006	Ine Laarhuis
Vrouw	1	Mander, Broekdijk	252,6	496,6	11	07	2006	Simon Klopper
Vrouw	1	Mander, Broekdijk	252,6	496,6	13	07	2006	Hanneke Klopper